

gedenkbboek rept van de 'internationale verbondenheid die hier gevoeld wordt bij het stil, met gestreken arm beluisteren van de volksliederen' (206,207)).

Al met al bevat Van den Toorns nieuwe boek veel dat de moeite waard is. De hoofdlijnen zijn echter al grotendeels terug te vinden in zijn beknopte studie uit 1975. Ook daarin heeft Van den Toorn het over de dubbelzinnigheid van een woord als 'fanatiek', over de vaagheid van het taalgebruik van nationaal-socialisten en over de geringe invloed die het nationaal-socialisme heeft gehad op het hedendaagse Nederlands (in feite de belangrijkste conclusie van beide publikaties). *Wij melden u den nieuwen tijd* ontleent zijn meerwaarde ten opzichte van *Dietsch en volksch* dan ook vooral aan het feit dat ook recenter onderzoek op dit terrein wordt behandeld, aan de kwantitatieve uitbreiding en aan de betere onderbouwing van de standpunten. Ik vind het overigens jammer dat aan het woordgebruik van hedendaagse fascistische en nationaal-socialistische groeperingen niet meer aandacht is besteed. Alleen op de laatste twee pagina's worden enige (onmiskkenbare) parallellen aangestipt. Ongetwijfeld hadden hier treffende voorbeelden van eigentijdse extreem-rechtse vaagheid en inconsistentie gegeven kunnen worden. Wat dat betreft is Van den Toorns boek, nu het 'eigen volk eerst' steeds nadrukkelijker klinkt, helaas weer hoogst actueel.

J. J. Kelder

M. van den Heuvel, *Van patronaat tot soos. Een studie naar de reproductie van jeugdcultuur in een katholieke industriestad* (Dissertatie Katholieke universiteit Brabant 1993; Tilburg: Tilburg university press, 1993, 278 blz., f45,-, ISBN 90 361 9892 5).

Achter deze even omslachtige als onduidelijke titel gaat een sympathieke studie schuil naar de veranderingen in het jeugdleven te Tilburg tussen het einde van de tweede wereldoorlog en het midden van de jaren zestig. Naast archiefonderzoek en het raadplegen van de lokale pers, waren zijn belangrijkste bronnen vooral 35 biografische interviews met mensen die tussen 1935 en 1945 zijn geboren. Van den Heuvel vangt zijn beschouwingen aan met een aantal stevige theoretische exercities, het e2-e4 van de moderne sociale wetenschap, dus: wat verstaan we onder structuur, ideologie en macht. Maar daarna wordt het al snel interessanter. Als ik hem goed begrijp heeft hij vooral de paradox van de jaren vijftig als uitgangspunt gekozen: enerzijds de beroemde jaren van 'tucht en ascese', jaren waarin de verzuiling een hoogtepunt bereikte met zeer veel sociale controle, disciplineren en een religieuze, wat antieke moraal; anderzijds jaren met een duizelingwekkend snelle sociaal-economische modernisering, inclusief de toename van inkomen, vrije tijd en de combinatie daarvan: meer consumptie. In die spanning wordt het gezin steeds belangrijker— in dit verband valt zelfs de term 'gezinscentrisme'— wat zowel actief werd bevorderd door sociologen, priesters en burgemeesters, als ook met een zekere nostalgie door de geïnterviewden wordt herinnerd. Eigenlijk zijn er met de jongeren dan ook nauwelijks problemen. Ze blijven braaf naar de mis gaan, zorgen er voor op tijd thuis te zijn en als ze werken dragen ze hun volle loon aan moeders af. Maar de bezorgdheid onder de ouderen is groot, omdat ze voortdurend vreesden dat de moderniserende samenleving hun kinderen zou ontwortelen en ontregelen. In die zin was het probleem dat geestelijken, pedagogen en ouders met de naorlogse jeugd hadden vooral een probleem dat ze hadden met een zich vernieuwende maatschappij.

Nu hadden ze niet helemaal ongelijk met die zorgen, zij het dat ze nogal anticeperden op de ontwikkelingen die zouden komen. Geleidelijk aan gaan jongeren meer gebruik maken van de

vrije tijd en de geneugten van een nieuwe, mondiale markt, waar voor jongeren aantrekkelijke Producten worden aangeboden: film, brommers en muziek. Van den Heuvel zegt het niet met zoveel woorden, maar het meest opmerkelijke aan zijn studie is dat de nieuwe jeugdcultuur enerzijds razendsnel tot stand kwam, anderzijds zich betrekkelijk gelijkmoedig en zonder al te veel conflicten voltrok. Opvallend is, de auteur sluit daar zijn slotbeschouwing ook mee af, dat de geestelijkheid in zo'n door en door katholieke stad als Tilburg nauwelijks een factor was in dat proces: 'Zij deinde vrijwel zonder zichtbaar protest of verzet met de golven van de verandering mee'. En zo verlicht deze studie wat meer dat 'zwarte gat' van de jaren vijftig, al was het alleen maar met die aardige anekdotes over de wijze waarop jongeren in de krant met pater Wouters in debat gingen over de biecht, het communisme of zakgeldproblemen, herinneringen ophaalden aan de manier om in films voor boven de achttien te komen, en vooral ook hoe ze zelf soos-avonden organiseerden met schaarse sfeerverlichting en veel nieuwe muziek.

Toch kleven er aan deze dissertatie ook wat problemen, waarvan de belangrijkste is dat de auteur betrekkelijk weinig tot geen aandacht heeft voor de groepsvorming onder jongeren. Natuurlijk laat hij zien dat ze zich soms met hun brommers verzamelden, vrij massaal de parkbankjes bezetten om te vrijen of met duizenden die soos-avonden bezochten. Maar de specifieke sociale cohesie in die groepen, door Van Hessen (1964) zo naar voren gebracht, klinkt op cruciale plaatsen niet door. Zo wordt merkwaardig kort aandacht besteed aan het zogenaamde 'Gruyteren', het heen en weer slenteren tussen de aan weerszijden van de Heuvellaan gelegen winkels van De Gruyter. Hoewel Van Hessen in de literatuurlijst is opgenomen is het net of Van den Heuvel het belang van een dergelijk intrigerend verschijnsel, dat toch aan de orde moet komen als men het over 'jeugdcultuur' heeft, niet snapt. Iets dergelijks gebeurt als hij het heeft over 'de Rios-bende'. Dit was een groepje jongens die zich vroeg in de jaren vijftig verzameld had onder de naam *Ruzie is ons Streven* (in een andere versie: *Rukken is ons Streven*). De behandeling daarvan is ook al weer zo kalmerend: het stelde al met al niet veel voor en het was ook zo weer over. Het lijkt wel alsof er in de Chicago-school nooit wat over bendevorming is geschreven. Hier wreekt zich enigszins dat het archiefonderzoek, met name in politie- en/of justitie-archieven, kennelijk niet zeer indringend is geweest, noch ook is gesproken met een of meer voormalige politieambtenaren. Maar de auteur was ook niet op zoek naar demanieren en vormen waarop jongeren met elkaar omgingen, zoals ook blijkt uit zijn 'topic-lijst' voor de interviews, waar dit aspect geheel ontbreekt. Het merkwaardige effect daarvan is dat jongeren in dit boek voorkomen als los individu óf als behorend tot een omvangrijke, maar nogal abstracte leeftijdscategorie. En met alle waardering voor deze studie, dat lijkt me nogal afbreuk doen aan de waarde van dit onderzoek.

P. de Rooy

J. Peet, *Katholieke arbeidersbeweging, II, De KAB en het NKV in de maatschappelijke ontwikkeling van Nederland na 1945*, P. Mertens, J. Roes, ed. (KDC bronnen & studies XXV; Baarn: Arbor, Nijmegen: Katholiek documentatie centrum, 1993, 566 blz., f49,50, ISBN 90 5158 040 1 ; KDC ISBN 90 70504 37 5).

De in 1985 verschenen bundel J. Roes, ed., *Katholieke arbeidersbeweging. Studies over KAB en NKV in de economische en politieke ontwikkeling van Nederland na 1945* (Baarn: Ambo, 1985) schetste de algemene ontwikkeling van de katholieke arbeidersbeweging tot de fusie met het NVV in 1981. In de voorliggende vervolgstudie behandelt auteur Jan Peet de werking van